

LONDRA-ZÜRİCH ANLAŞMALARINA GİDEN SÜREÇ (1959)

THE PROCESS LEADING UP TO THE LONDON-ZURICH AGREEMENTS (1959)

Kaan Cem GENİŞ*

Geliş Tarihi/Received:24.04.2020

Kabul Tarihi/Accepted:16.10.2020

GENİŞ, Kaan Cem, (2021), "Londra-Zürich Anlaşmalarına Giden Süreç (1959)", Belge Dergisi, S.21, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2021/1, ss. 233-252.

Öz

Türk kamuoyunda Kıbrıs'ın önemli bir konuma gelmesi 1950'li yılların ortalarına tekabül etmektedir. İktidarının ilk yıllarında Demokrat Parti'nin Kıbrıs üzerine belirli bir dış politikası bulunmamaktadır. Lakin daha sonra ortaya çıkan Türk-Yunan sorunları ve Yunanistan'ın ada üzerinde hâkimiyet iddiasına girilmesiyle birlikte Türk halkı, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını koruyabilmek için sesini duyurmaya çalışmıştır. Türk basını da bu konu etrafında detaylıca durmuş ve kamuoyunu aydınlatmaya çalışmıştır. Bu gelişmeler üzerine Demokrat Parti iktidarı da Kıbrıs meselesini devletin önemli konularından biri haline getirmiştir. Türk ve Yunan devletleri arasındaki problemler, Kıbrıs meselesinin çözümünü oldukça geciktirmiştir. 1959 yılına kadar geçen sürede Türk ve Yunan devletleri arasındaki çatışmanın çözümü için ilk adımlar 1958 yılında atılmış, Züriç ve Londra Konferanslarının bir ön hazırlığı niteliğinde toplanan konferansta adanın geleceği ile ilgili çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Beklenen adım ise 1959 yılında atılmış ve adanın fiili sahibi görünümünde olan İngiltere'nin nezaretinde çözüm arayışlarına girilmiştir. Züriç Konferansı, Londra Konferansının bir ön hazırlığı, taslağı gibi düşünülebilir. Züriç'te Türk ve Yunan heyetleri bulunmuş ve alınan kararlar İngiliz hükümeti tarafından takip edilmiştir. Londra Konferansı ise bizzat adanın mevcut sahibi konumunda bulunan İngiltere'nin ev sahipliğinde başlamış ve ana karar alma mekanizması olarak iş görmüştür. Devletlerin büyük gayretiyle ortaya çıkan Kıbrıs Anlaşması ve Kıbrıs Anayasası taslağı maalesef anlaşmazlıklara kurban gitmiş ve kalıcı çözümler sunamamıştır. Londra uçak kazası ve yarattığı akisler de Kıbrıs sürecinin önemli aşamalarından biri olmuştur. Londra uçak kazası Türkiye'de derin akisler yaratmıştır. Çalışmanın içerisinde Türk basınında kazanın nasıl yansıtıldığı da aktarılmaya çalışılmıştır. Devlet idare eden kişilerin nasıl hareket ettikleri, karar alma mekanizmasını nasıl işlettikleri ve anlaşmaya varabilmek için yapabilecekleri fedakârlıklar bu çalışmanın içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türk-Yunan İlişkileri, Kıbrıs, Londra-Zürich Anlaşmaları, Londra Uçak Kazası.*

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Doktora Öğrencisi, E-mail: kcgenis@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-7608-1220>)

Abstract

Cyprus's rise to an important position in Turkish public opinion corresponds to the mid-1950s. During the early years of its rule, the Democratic Party did not have a specific foreign policy on Cyprus. But later, with the Turkish-Greek problems and Greece's attempt to claim sovereignty over the island, the Turkish people tried to make their voice heard in order to protect the rights of the Turks living in Cyprus. The Turkish press also focused on this issue in detail and tried to enlighten the public. After these developments, the power of the Democratic Party also made the Cyprus issue one of the important issues of the state. The problems between the Turkish and Greek states have delayed the settlement of the Cyprus issue. In the period leading up to 1959, the first steps for resolving the conflict between the Turkish and Greek states were taken in 1958, and the conference convened as a preliminary preparation of the Zurich and London conferences sought to find solutions for the future of the island. The expected step was taken in 1959 and a search for a solution was initiated under the supervision of Britain, which was the de facto owner of the island. The Zürich conference can be considered as a preliminary, draft of the London Conference. Turkish and Greek delegations were present in Zürich and the decisions were followed by the British government. The London Conference, on the other hand, began hosted by the UK, which is the current owner of the island, and acted as the main decision-making mechanism. The Cyprus Agreement and the draft constitution of Cyprus, which emerged with the great efforts of the States, unfortunately fell victim to disputes and failed to offer permanent solutions. The London plane crash and the flows it created have also been one of the important stages of the Cyprus process. The London plane crash has created deep currents in Turkey. As part of the study, the Turkish press also tried to convey how the accident was reflected. How the state administrators act, how they operate the decision-making mechanism and the sacrifices they can make to reach an agreement were tried to be conveyed in this study.

Keywords: *Turkish-Greek Relations, Cyprus, London-Zürich Agreement, London Plane Crash.*

Giriş

Kıbrıs meselesi, Demokrat Parti iktidarı döneminde dış politikanın önemli konularından birini teşkil etmiştir. 1950'li yıllardan itibaren basın ve kamuoyunun da desteğiyle Türk vatandaşları arasında Kıbrıs'ın milli bir dava haline gelme süreci yaşanmıştır. Özellikle 1954 yılında Yunanistan'ın Kıbrıs davasını Birleşmiş Milletlere (BM) taşıması, olayın boyutunu uluslararası bir seviyeye çıkarmıştır. Yunanistan adada self determinasyon hakkı istemiş fakat bu isteği BM tarafından reddedilmiştir. Bu ret kararı bir süre Kıbrıs meselesinin üzerini örtmüştü ve Türk-Yunan ikili ilişkilerindeki geçici iyi sürecin devamını sağlamıştır. Demokrat Parti iktidarının ikinci döneminde Türk-Yunan ilişkileri gerilmiştir. 6-7 Eylül 1955 tarihinde gerçekleşen olaylar Kıbrıs meselesini başka boyutlara taşımıştır. Rumların Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkı için katliam planları yaptığı şayiası ve Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı iddiası olayları çığırından çıkarmış, İstanbul'da 2 gün boyunca Rum mahalleri ve dükkânları yağmalanmıştır. Bu haberlerin 1 gün sonra toplanacak olan Londra Konferansından evvel çıkması, olayın planlı bir eylem olduğu izlenimini uyandırmıştır.

1955 tarihindeki Londra Konferansı sonuç almaktan uzak bir görüntü çizmiş olsa da İngiliz politikasında değişiklik yarattığı muhakkaktır. En azından Kıbrıs adasında hem Rum hem de Türk yönetimlerinin ortaya çıkması veya her iki millete de self determinasyon hakkının verilmesi gibi hususlar bu konferansın ardından dillendirilmeye başlamıştır. Anlaşmazlık ve çözümsüzlükle geçen bu 3 yılın ardından 1958 yılında Yunanistan tekrar BM'ye başvurarak Kıbrıs meselesinin hallini istemiştir. BM ise bu konunun üç garantör devlet tarafından (Türkiye, İngiltere, Yunanistan) kendi aralarında anlaşma usulüyle çözülmesi gerektiğini belirtmiştir.¹ 1958 yılında Paris'te toplanan NATO Bakanlar Kurulu Konseyinde üç devlet arasında Kıbrıs için ilk temas sağlanmıştır.² Bundan sonra Londra-Zürich Anlaşmaları ile noktalanacak olan müzakereler süreci başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof arasında müzakerelerin ilk temelleri atılmıştır. Taraflar konunun çözümü için temsilcilerin 6 Şubat 1959 tarihinde Zürich'te toplanmasına karar vermiştir.

A. Zürich Konferansı Süreci (5-11 Şubat 1959)

5 Şubat 1959

Kıbrıs meselesinin halli için Başbakan Adnan Menderes yanında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile birlikte 5 Şubat 1959 günü İsviçre'nin Zürich şehrine hareket etmiştir. Ankara'da Yeşilköy'den kalkan uçakla hareket eden heyeti uğurlamaya çok sayıda partili gelmiştir. Cumhurbaşkanı Başyaveri, Bakanlar, Ankara Valisi ve Belediye Başkanı protokolde yerlerini almışlardır. Başbakan Menderes'i ve heyeti taşıyan uçak 14.30'da Ankara'dan hareket ederek günün ilerleyen saatlerinde İsviçre'ye varmıştır. Hareketin hemen öncesinde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu gazetecilere verdiği beyanatta: "İki memleket arasında yapılacak bu görüşmeler çoktan beri beklenmekteydi. Daha geniş ve etraflı konuşmak ancak Zürich'teki toplantımızdan sonra mümkün olacaktır." diyerek görüşlerini aktarmıştır. Anadolu Ajansı bu konferans sürecini Birleşmiş Milletlere, 1958 yılında yapılan başvurunun ardından tek çözüm olarak gördüğünü belirtmiştir. Atina Radyosu ise yaptığı yayında Başbakanlar düzeyindeki görüşmeler ile sorunun çözüme kavuşabileceğini belirtmiştir.³ Yıllardır çözüm bekleyen bu sorun için nihai adımların

1 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1959.

2 *Bozkurt*, 18 Aralık 1958.

3 *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1959.

atılması hem Kıbrıs Türkleri hem de Rumlar için önemlidir. Uzun zamandır süren belirsizlik ve çözümsüzlük nihayet sona erme devresine girmiştir.

6 Şubat 1959

Kıbrıs Konferansı, Başbakan Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Konstandinos Karamanlis⁴ arasında Zürih'in Dolder Oteli'nde sabah saat 10.00'da yapılan görüşme ile başlamıştır. Başbakan Menderes, Yunan Başbakanı ile İngilizce ve Fransızca olarak görüşmüş ve tercüman kullanmaya ihtiyaç duymamıştır. Görüşmenin sonunda Yunan Dışişleri Bakanı Averoff yaptığı açıklamada, Türk delegasyonu ile birlikte aldıkları ortak karar doğrultusunda açıklama yapılmayacağını ifade etmiştir. Türkiye Milli Talebe Federasyonu⁵ İkinci Başkanı Erol Ünal, görüşmelere dair yapmış olduğu açıklamada: *"Zürih'te yapılan görüşmelerde Türk tezinin başarıyla sonuçlanmasını her Türk gibi bizler de bütün kalbimizle temenni etmekteyiz. Bu konuda bizzat Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile yaptığımız görüşmede taksimin ötesinde bir fedakârlığın bahis konusu olmadığı ifade edilmiştir. Bunu bir teminat olarak kabul ediyor ve neticeleri bekliyoruz. Bir defa daha belirtmek icap ederse, bu konudaki sarih kanaatimiz odur ki Türk Yüksek Öğretim Gençliği olarak taksimin ötesinde en ufak bir fedakârlığa asla tahammülümüz olmayacaktır"* demıştır.⁶

7 Şubat 1959

Kıbrıs görüşmeleri Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff arasında yapılan ikili müzakereyle sürdürülmüştür. Dolder Oteli'nde saat 10.00'da başlayan görüşme 13.30'a kadar devam etmiştir. Toplantının sonunda Zorlu ve Averoff, başbakanlara toplantıyla alakalı rapor hazırlamışlardır. Bu toplantıya ayrıca Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel⁷ ve Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlerdeki daimî elçisi Palamas da katılmıştır. Zorlu, toplantı sonunda vermiş olduğu demeçte görüşmelerde terakki kaydedildiğini ve anlaşma yolunda ümidini koruduğunu ifade etmiştir. 1958 senesinde Amerika'da kurulmuş olan Türk-Amerikan Dostluk Kulübü Eski Başkanı Fuat Turancıoğlu, yapmış olduğu basın toplantısında amaçlarının Türkiye'yi Amerika'ya tanıtmak, Kıbrıs'taki Türk tezini Amerika kamuoyuna benimsetmek ve Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımlarını artırmaya çalışmak olduğunu belirtmiştir.⁸ Bu konferans süreci Fatin Rüştü Zorlu açısından bakıldığında bir hayli önemli görülmektedir. Objektif olarak bakıldığı zaman Demokrat Parti'nin dış politikası 1959 yılına geldiği zaman bir tıkanma ve gerileme dönemi içerisindeydi.

4 1935 yılında Yunan parlamentosuna giren Karamanlis, 1946 yılından sonra Çalışma, Ulaşım ve Haberleşme Bakanlıkları gibi görevlerde bulunmuştur. 1955-1963 ve 1974-1980 yılları arasında başbakanlık görevinde bulunan Karamanlis, 1980-1985 ve 1990-1995 yılları arasında Yunanistan Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Richard Clogg, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2018, s.261-262.

5 Milli Türk Talebe Birliği, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteğiyle 14 Aralık 1916 yılında kurulmuştur. Cemiyetin Pantürkist faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulmuş olan bu kurum, 1920'ye kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. II. Devre olarak adlandırılan 1926-1936 yılları arasında Turancı bir yaklaşım sergileyen birlik, 1936 yılında izinsiz miting yaptığı için kapatılmıştır. 10 yıllık aranın ardından 1946 yılında Türk Talebe Birliği adını alan birlik, bakanlar kurulu kararıyla adına "Milli" ismini ekletmiştir. 1946-1965 yılları arasında daha çok sol siyasetle ilgilenen birlik, 1965-1980 yılları arasında tekrar milliyetçi bir politika izlemeye başlamıştır. Bkz. <https://www.mttb.org.tr/sayfalar/tarihce/94> (Erişim Tarihi: 03.04.2020)

6 *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1959.

7 Melih Esenbel, 1938'de İktisat Dairesinde ve 1939'da Ticaret Dairesinde görev yapmıştır. Çeşitli görevlerde bulunmuş olan Esenbel, 1956'da Genel Sekreter I. Yardımcısı, 1957'de Genel Sekreter olmuştur. 1957-1960 yılları arasında bu görevini sürdürmüş olan Esenbel daha sonra Washington Büyükelçisi olarak atanmıştır. 1974-1975 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Bkz. http://www.mfa.gov.tr/sayin-melih-rauf-esenbel_in-ozgecmisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 03.04.2020)

8 *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1959.

Kıbrıs'ta kazanılacak olası bir başarı hem kendisinin hem de Demokrat Parti'nin şöhretini yükseltecektir.

8 Şubat 1959

8 Şubat tarihli görüşmeler incelendiği vakit Kıbrıs Türk Cemaati'nin görüşmelerden oldukça rahatsız olduğu görülür. Basına aksettirilmiş olan görüşlerde Türk heyetinin, adada Rum hâkimiyetinin önde bulunduğu bir anlaşmayı kabule hazır olduğuna dair haberler çıkmıştır. Ayrıca Türk ve Yunan heyetlerinin 8 Şubat 1959 tarihli müzakerelerde müstakil bir cumhuriyet fikri üzerinde uzlaşmaya vardıkları görülmüştür.⁹ Kıbrıs Türk Cemaati adına Zürich müzakerelerini izleyen Dr. Fazıl Küçük ve Avukat Rauf Denктаş görüşmeleri titizlikle takip ettiklerini belirtmiş ve tüm Kıbrıs halkına sabırla beklemelerini tavsiye etmişlerdir. Türk köylerini ziyaret eden Denктаş yapmış olduğu açıklamada: "*Mücadelemizi 26 milyona güvenerek yapıyoruz. Bu güvenle mücadelemize devam edeceğiz. İşte bu aşk ve bu idealle Kıbrıs Türkiye'ye er geç bağlanacaktır.*" demiştir.¹⁰ Fazıl Küçük'ün ve Rauf Denктаş'ın, Adnan Menderes'e güvenleri tamdır. Şunu da belirtmek gerekir ki Türk kamuoyunun ve basınının Kıbrıs davası konusunda sergiledikleri tavır ve tutumlar, Menderes'in Kıbrıs'ın menfaatine zarar verecek herhangi bir adım atma ihtimalini zaten ortadan kaldırmıştır. Başbakanın, bir milletin kaderini etkileyecek bu konuda yanlış adım atma lüksü bulunmamaktadır.

9 Şubat 1959

9 Şubat 1959 tarihli görüşme Menderes ile Karamanlis arasında saat 10.00'da Dolder Otelinde başlamış ve 2 saat 15 dakika sürmüştür. Ayrıca Dışişleri bakanları da ayrı bir salonda müzakerelerini sürdürmüşlerdir. Dışişleri bakanları kurulması planlanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasa taslağını hazırlama aşamasına geçmişlerdir. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff, müzakereler sonrasında vermiş olduğu demeçte kati anlaşma şansını %50 olarak gördüğünü ifade etmiştir.¹¹ Bakan Zorlu ise yapmış olduğu açıklamada müzakerelerin "cesaret verici" şekilde devam ettiğini ve sürecin yavaş yavaş başbakanlar katına havale edildiğini söylemiştir.¹² Fatih Rüştu Zorlu Kıbrıs müzakerelerinde oldukça gayretlidir ve başarılı bir tutum sergilediği söylenebilir. Adnan Menderes'in tam desteğini de arkasında hissetmesi bunda etkilidir. Menderes'in, daha önceki Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye göre Zorlu ile daha iyi anlaşığı bir hakikattir.

10 Şubat 1959

Müzakerelerin içeriği incelendiği vakit Zorlu ve Averoff'un Dolder Otelinde yaklaşık 4 saat süren bir toplantı yaptıkları görülmüştür. 10 Şubat 1959 tarihli görüşmeler Türk delegasyonu tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Dışişleri Bakanı Zorlu verdiği demeçte muvaffakiyet şansını %80 olarak gördüğünü ifade etmiştir. Ancak aynı soru meslektaş Averoff'a sorulduğu vakit Averoff: "*Her zaman meslektaşımın fikrine iştirak edemiyorum.*" diyerek kafaları karıştırmıştır. Konuşmasının devamında: "*Biz bir bina inşa ediyoruz. Bunun kalorifer tesisatı tamamıyla yerleştirilmiş, fakat kapı ve pencereleri henüz takılmamıştır. Yani henüz oturulacak halde değildir.*"¹³ Bakan Zorlu ayrıca 11 Şubat tarihinde Başbakan Menderes ile Karamanlis'in son bir toplantı yapacağını belirtmiş

9 *Milliyet*, 8 Şubat 1959.

10 *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1959; Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş, Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekmişler ve telgrafta Kıbrıs Türklerinin haklarının korunacağına ve Kıbrıslıların Rum tahakkümüne mahkûm edilmeyeceğine emin olduklarını söylemişlerdir. Bkz. *Devlet Arşivleri Başkanlığı (BCA)*, 030.01.7.39.2/5.

11 "İzzet S. Sedes Zürich'ten Bildiriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1959.

12 *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1959.

13 *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1959.

ve devamında: “Başvekiller arasında yapılacak olan toplantı son olmakla beraber Kıbrıs meselesinin nihai safhasını teşkil etmeyeceği muhakkaktır. Takdir edersiniz ki bu çetin mesele kolay kolay sona erdirilemez. Bundan böyle de Türk ve Yunan hükümetleri arasında tevali eden temaslar yapılacaktır.”¹⁴ demiştir. Yunan terör örgütü EOKA'nın siyasi kolu olan PEKA, Kıbrıslı Rumlara dağıttığı beyannamelerde hürriyet için gerekirse yeni mücadelelere girmeye hazır olduklarını ifade etmiştir.¹⁵ Görülmektedir ki diplomasi masasında halledilmeye çalışılan bu sorun, terör örgütlerinin elinde güçlü bir propaganda malzemesine dönüşebilmekte ve kitleleri harekete geçirebilmektedir.

11 Şubat 1959

10 Şubat 1959 tarihinde yapılan toplantıda anlaşma zemini tam bulunamadığı ifade edilmesine rağmen 11 Şubat 1959 günü Türk ve Yunan delegeleri Kıbrıs üzerinde mutabakata varmıştır.¹⁶ Züriç'te yapılan toplantıda Başbakan Menderes ile Yunan Başbakanı Karamanlis, Kıbrıs için düşündükleri anlaşmayı parafe etmişlerdir. Toplantının sonunda resmî açıklama yapılmamıştır. Resmî açıklama için İngiltere'nin de görüşü beklenmiştir. Toplantının akşamında Züriç'te resmi tebliğ yayınlamıştır. Tebliğ şu şekildedir:

“Türkiye ve Yunanistan Başvekilleri Adnan Menderes ile Konstantin Karamanlis, beraberlerinde Hariciye vekilleri Fatin Rüştü Zorlu ve Avengelos Averoff olduğu halde 5 Şubat'tan 11 Şubat 1959'a kadar Züriç'te toplanmışlardır. İki Başvekil, samimi bir dostluk havası içinde cereyan eden görüşmelerinde, son senelerde gelişmeleri müşterek endişelerinin sebebini teşkil eden Türk-Yunan reaksiyonlarını incelemişlerdir. Memleketlerini, büyük devlet adamları Atatürk ve Venizelos'un çizdikleri sıkı iş birliği ve yapıcı dostluk yoluna yeniden sokma hususundaki müteakabil arzularını müşahede eden iki Başvekil bu derece mühim olan bu davaya hizmet etmek için müştereken çalışmak hususundaki kararlarını izhar etmişlerdir. Bu yolda kati mahiyetli bir merhalenin aşılması olduğunu müdrük bulunan iki Başvekil, bu mesut merhalenin Türk-Yunan münasebetlerinin bütün ehemmiyetli kesimlerinde derhal neticeler vereceği hakkındaki itminanlarını ifade etmişlerdir.

Kıbrıs meselesi hakkında uzun görüşmeler yapılmıştır. Bu meselenin arz ettiği ehemmiyetli güçlükler rağmen müteakabil bir anlayış zihniyeti içinde nihayet bir uzlaştırıcı anlaşmaya varılmıştır. Hürriyet, iş birliği ve Kıbrıs'ta refah davası bu imtihandan muzaffer çıkmaktadır. Üç Hariciye Vekilinin 1958'te Paris'te yaptıkları toplantı sırasında başlayan üçlü temasların devamını teşkil eden Türk-Yunan görüşmelerinin neticesinden İngiltere hükümetini haberdar etme zamanı gelmiştir. Birleşik Krallığın dostu ve müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan, üç ilgili memleket arasında bir anlaşmanın Kıbrıs meselesini kati hal tarzına götürüleceğine inanmakta tereddüt etmemektedirler. Züriç Konferansı sırasında tahakkuk ettirilen terakkilerin böyle bir hal tarzı yolu kâfi derecede açtığını mülhaza eden Türk ve Yunan hükümetleri müzakerelere üçlü bir zemin üzerinde devam ederek bunları mesut bir neticeye isal etmek maksadıyla Birleşik Krallık hükümeti ile anlaşmayı derpiş etmektedirler. Bu maksatla Türkiye ve Yunanistan Hariciye Vekilleri, İngiliz meslektaşlarını neticeye varmış olan görüşmelerin sonucundan haberdar etmek üzere bugünden Londra'ya gideceklerdir.”¹⁷

14 “İzzet S. Sedes Züriç'ten Bildiriyor”, *Milliyet*, 11 Şubat 1959.

15 *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1959.

16 Mutabakat metnini incelemek için bkz. http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlamasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa)

17 *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1959.

Resmi tebliğden de anlaşılacağı gibi İngiliz hükümetinin oluru alınmadan herhangi bir nihai anlaşmaya varmak mümkün değildir. Zürich Konferansı, Kıbrıs meselesinin ilk merhalesini oluşturmaktadır. Sorunun ana çözüm merkezi İngiltere Hükümetidir. Kıbrıs üzerindeki menfaatlerine zarar verecek herhangi bir anlaşmaya taraftar olmayan İngiltere, Londra'da bu konuları ele alacak ve nihai anlaşma zeminine varmaya çalışacaktır. Zürich'teki konferansın bitiminden sonra Başbakan Menderes ile Karamanlis, Dolder Otelinde yemek yemişler ve Londra'da görüşmek üzere ayrılmışlardır. Menderes aynı gece Ankara'ya, Karamanlis'te Atina'ya dönmüştür.¹⁸

Zürich Konferansı'nda kabul edilmiş olan maddeler dikkatle incelendiği vakit Türk delegasyonunun başarısı ortaya çıkar. Türkler, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kıbrıs'taki hâkimiyetini İngilizlere kaptırdığı günden beri ada ile olan ilişkisi asgari seviyelerde kalmıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarına kadar bir Kıbrıs davasından söz etmek mümkün olmaz. Bu sebepten ötürü 1954 yılından itibaren Kıbrıs meselesinin bir kamuoyu oluşturduğu düşünülürse, 5 yıllık dönem içerisinde hem adanın hamisi konumundaki İngiltere ve adada çeşitli silahlı ve provakatif eylemler peşinde bulunan Yunanistan ile anlaşmaya varmak hem de adada askeri kuvvet bulundurma seviyesine gelmek, Türk delegasyonu için azımsanmayacak bir başarıdır.

B. Zürich Konferansı'nın Ardından Yaşanan Gelişmeler

12 Şubat 1959

Zürich Konferansı'nın ardından Londra'da yapılması düşünülen konferansın 12 Şubat günü başlaması için müzakereler yapılmıştır. Gündemin en önemli konusunu ise İngiltere'nin çıkarları oluşturmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Llyod¹⁹, Avam Kamarasında yapmış olduğu açıklamalarda İngiltere'nin Kıbrıs'ta bulunan üsleri üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmeyeceği hususunda teminat vermiştir. Llyod toplantı sonrası vermiş olduğu demeçte: *"Kıbrıs'taki hayati İngiliz menfaatleri ile ilgili olarak hükümetimize düşen mesuliyetler mevcuttur. Bu geniş çapta meseleler hakkında halen Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff ile müzakereler yapılmaktadır. Tezekkür edilmesi ve üzerinde anlaşmaya varılması gereken muhtelif hususlar mevcuttur."* demiştir. Zürich'te varılan anlaşmanın ardından Kıbrıslı Türk liderler Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş, Kıbrıs Türkleri adına Londra'da gerçekleşecek müzakereleri izlemek ile görevlendirilmişlerdir. Küçük ve Denktaş açıklamış oldukları beyannamede istikbalde emin olduklarını, Kıbrıs Türklerinin haklarını sonuna kadar savunacaklarını ifade etmişlerdir. Zürich Konferansı'nın ardından sürgünde bulunan Yunan Başpiskoposu Makarios da²⁰ sürece dâhil olmuştur. Makarios Atina'da Başbakan Karamanlis ile görüşmelerde bulunmuş ve Zürich'te varılan anlaşmayı tasvip etmiştir. Makarios'un olumlu beyanatından sonra Atina radyosu çeşitli açıklamalarda bulunmuş ve 11 Şubat 1959 gününü Yunan tarihi için bir dönüm noktası kabul etmiştir.²¹ Zorlu ve Averoff aynı gün Londra'da ilk görüşmelerini gerçekleştirmişler

18 "İzzet S. Sedes Zürich'ten Bildiriyor", *Milliyet*, 12 Şubat 1959.

19 Savunma Bakanı, Maliye Bakanı ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan Lloyd, ayrıca Avam Kamarası'nda da başkanlık mevkiinde bulunmuştur. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100110555> (Erişim Tarihi: 09.04.2020)

20 III. Makarios, Atina ve Boston Üniversitelerinde ilahiyat eğitimi almıştır. 1950 yılında Kıbrıslı Rumlar arasında düzenlediği halk oylamasıyla adanın Yunan toprakları arasına katılması için uğraşmış ve Kıbrıslı Rumlar tarafından başpiskoposluğa getirilmiştir. Yunan terör örgütü EOKA'ya da destek veren Makarios, 1960'lı yıllardan sonra Atina yönetimiyle ters düşmüş ve Kıbrıs üzerinde Yunanistan desteğini kaybetmiştir. Atina hükümetinin desteklediği bir darbeye cumhurbaşkanlığı görevinden düşürülmüş fakat 1974'te tekrar cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Clogg, *a.g.e.*, s.264-265.

21 *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1959.

ve 3 maddeli bir plan üzerinde mutabakat sağlamışlardır. Birincisi adadaki İngiliz üslerinin muhafazası, ikincisi İngiliz menfaatlerinin garanti altına alınması ve muhafaza edilmesi ve üçüncüsü de Kıbrıs'ın hür dünyanın bir parçası olarak savunulmasıdır.²² Bu da göstermektedir ki Kıbrıs davasının halli için öncelikle İngilizlerin gönlü yapılmalıdır. İşin hakikati aslında bu şekilde gözler önüne serilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin sahibi ve başyazarı Nadir Nadi, köşesinde, Kıbrıs üzerinde varılan mutabakatı olumlu değerlendirmiş ve Kıbrıs'ta Türklerin haklarını muhafaza edebilmek için 2 önemli koşulun bulunduğunu söylemiştir. Doğu Akdeniz'deki Türk güney sınırlarının güvenliğini ve Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını korumanın bu anlaşmanın yaşaması için elzem olduğunu ifade etmiştir.²³

Zürich Konferansı'nın ardından yurda dönen Başbakan Adnan Menderes, TBMM Genel Kurulu'nda anlaşmayla ilgili izahat vermiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel de elinde pek çok belgeyle kurulda söz almış ve Adnan Menderes'in anlattıklarını tamamlayıcı bilgiler vermiştir. Mecliste anlaşmanın büyük bir başarı olduğunu vurgulayan Başbakan: "Bu kabil olanın azamisidir." diyerek anlaşmanın Türkiye'nin çıkarları açısından olabilecek en iyi şekilde gerçekleştiğini ifade etmiştir.²⁴ Bu konferans süreci aslında bir yerde Demokrat Parti'nin itibarı demektir. Hem Adnan Menderes hem de bürokratları anlaşmayı her açıdan ele alarak meclisi aydınlatmaya gayret göstermişlerdir.

13 Şubat 1959

13 Şubat 1959 günü Başbakan Adnan Menderes, Anadolu Ajansı'na Kıbrıs müzakereleri ile ilgili verdiği uzun demecinde:

"Zürich müzakerelerinin müspet olarak neticelenmesinden çok memnunum. Müzakereler karşılıklı olarak derin bir anlayış ve samimiyet içinde cereyan etmiştir. Bu suretle uzun zamandan beri sarsılmış bulunan Türk-Yunan münasebetlerinin ittifak ve dostluk esaslarına en sıkı suretle bağlı bir şekilde yeni baştan ihyası artık mümkün hale gelmiştir. Hatta şimdiden denilebilir ki, en yakın dost ve müttefiki olmanın gerektirdiği görüş ve anlayış tarzı münasebetlerimizde kendini hissettirmeye başlamıştır. İki memleketin kanlı ve elemli bir harbin hemen akabinde Aziz Atatürk ile büyük Yunan devlet adamı M. Venizelos'un iki memleketi dost yapmak hususunda giriştikleri cesurane teşebbüs ve hareketi bu münasebetle hayırla ve şükranla yâd etmek her iki taraf ve hepimiz için yerinde olur. Türk ve Yunan dostluğunun büyük değerini daha o zaman bu teşebbüs ve hareketleri ile kayıt ve tespit etmiş bulunan Büyük Atatürk'ün isabetli görüşünü bir kere daha yâd ederken iki memleket arasındaki dostluk ve ittifakın bugün eskisine nazaran çok daha büyük bir değer taşıdığı şüphesiz olduğunu belirtmek isterim.

Bu mesut anlaşmanın aynı zamanda aramızdaki ihtilaf yüzünden müteessir ve huzursuz bulunan NATO devletleri camiasını da büyük bir memnuniyet ve huzura kavuşturmuş olduğunda hiç şüphe yoktur. Bunun gibi dünyanın diğer sulhsever memleketlerinin de bu neticeden bahtiyarlık duyacaklarından eminim. Halli müşkül, hatta imkânsız görülen bir ihtilafın sulhperver emellerle hareket olunmasını ve karşılıklı iyi niyetin hâkim bulunması takdirinde mükemmel surette hallolunabileceğinin Türkiye ve Yunanistan en güzel örneğini vermiş bulunuyorlar. Kıbrıs ihtilafı haddizatında ehemmiyetli bir mesele olmakla beraber Türk-Yunan dostluğunun ve ittifakının istilzam ettiği sıkı münasebetlerin devamına imkân vermemesi bakımından da ayrıca bir ehemmiyet arz etmekte idi. Bütün

22 "İzzet S. Sedes Londra'dan Bildiriyor", *Milliyet*, 13 Şubat 1959.

23 Nadir Nadi, "Peşin Hüküm Yok", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1959.

24 Rifki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurel Matbaacılık, Ankara 1998, s.607.

bu mülahazalarladır ki neticelerden pek memnun ve istikbale emniyetle bakmanın huzuru içindeyiz. *Vardığımız bu netice, esas ve ruh itibarı ile haklarımız ve milli menfaatlerimizden bir fedakârlıkta bulunmamakla beraber diğer taraftan da hak ve menfaatlerine riayet etmeyi kalp huzuru ile karşılayan bir zihniyetin eseri olarak telakki edilmek icap eder ki bu takdirde galibiyet veya mağlubiyet her iki taraf içinde bahis mevzuu olmamak lazım gelir.*

Kıbrıs adası sakinlerine gelince, bu adada yaşayan Türk ve Yunan cemaatlerinin bütün mensupları artık kanlı ve kavgalı bir devrin tamamıyla kapanmış olduğuna emin olabilirler. Gerek fert olarak gerek cemaat olarak hak ve menfaatlerinin en adil ve en ölçülü bir şekilde korunmasını mümkün kılacak esasların iki devletçe artık kayıt ve tespit edilmiş bulunması sebebi ile istikbali büyük bir emniyet ve huzur içinde karşılayabilirler. Bu beyanatomda İngiliz millet ve hükümetinden bahsetmemekliğim mümkün olamaz. Zaman zaman arızalar ve fasilalar geçirmiş olmaklar beraber Türk-İngiliz dostluğu ananevi sıfatına bihakkın layık bir mana ve mahiyet taşımaktadır. Her iki millet savaşta ve sulhta birbirlerini çok yakından tanımak fırsatını bulmuşlar ve birbirlerine karşı takdir hisleri ile meşbu olagelmüşlerdir. Vazife başında bulunduğum müddetçe ananevi Türk ve İngiliz dostluğunu mümkün olduğu kadar sıkı ve samimi bir hale getirebilmek için daimî bir gayret ve dikkat içinde hareket ettim. Bu hareket tarzımızın ve bu hislerimizin en samimi surette karşılanmış olduğunu da daima memnuniyetle müşahade ettik. Hatta Kıbrıs meselesinin halli de İngiltere'nin dış siyasetinin dostluk ve müttefiklik icaplarına tam uygun ve ahenkli olarak yürütülmüş olmasının bir eseri ve delili olarak gösterilebilir. Hemen ilave etmeliyim ki, sıkı dostluk münasebetlerimiz olan diğer memleketler de ihtilafın halli hususunda müessir olmuşlar ve halli için gayret sarf etmişlerdir. Bu vesile ile hakiki manası ile bu dost memleketlere de teşekkürlerimi alenen arz etmeyi zevkli bir vazife bilmekteyim.”²⁵

Yapılan görüşmeler neticesinde Londra Konferansı'nın 17 Şubat 1959 günü toplanması üzerinde mutabakata varılmıştır. Toplantıya Kıbrıs Türklerini temsilen Dr. Fazıl Küçük ve Avukat Rauf Denктаş, Rumları temsilen Makarios'un katılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs valisi Hugh Foot da²⁶ Londra'ya gelip müzakereleri takip etme kararı almıştır. Foot, Londra basınına vermiş olduğu demeçte Kıbrıs'ta Zürich Anlaşması'nın çok olumlu karşılandığını belirtmiş fakat kendisi için önemli olan iki noktadan bahsetmiştir. Birincisi Kıbrıs halkının refahı, ikincisi ise Kıbrıs'ta çalışan devlet memurlarının durumu meselesidir. Foot, bu iki nokta aydınlatıldığı takdirde müzakerelerin daha şeffaf yürüyeceği fikrinde olduğunu söylemiştir.²⁷ Bilinenin aksine Londra Konferansı'na Adnan Menderes'in katılımı ilk başta düşünülmemiştir. Hükümeti Fatin Rüştü Zorlu'nun temsil edeceği kararlaştırılmıştır. Lakin Zürich Konferansı'nın Başbakanlar seviyesinde gerçekleşmesi bu düşüncenin değişmesine ve Menderes'in Londra'ya gitme kararı almasına sebep olmuştur. Başbakan, Londra'ya gitmeme fikrinden, nezaketsizlik etmemek düşüncesi ile vazgeçmiştir.²⁸

14 Şubat 1959

Başbakan Adnan Menderes, 13 Şubat akşamı Ankara'dan İstanbul'a gelmiş ve ertesi gün Kıbrıs Türk'tür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ve Avukat Rauf Denктаş'ı Başbakanlıkta kabul etmiştir. Kabulün ardından açıklama yapan Küçük vermiş olduğu beyanatta:

25 Haluk Kılıçık, *Adnan Menderes'in Konuşmaları Demeçleri Makaleleri*, Cilt: III, Demokratlar Kulübü Yayınları, İstanbul 1992, s.39-40.

26 1957 yılında Kıbrıs Valiliği görevine getirilmiş ve 1960 yılına kadar bu görevi ifa etmiştir. Bkz. *Encyclopaedia Britannica* akt. <https://www.britannica.com/biography/Hugh-Foot> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

27 *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1959.

28 Burçak, *a.g.e.*, s. 608.

“Sayın Başbakanımızı ziyaret ederek, Kıbrıs meselesinde Yunanistan ile varılan anlaşma dolayısıyla kendilerine derin şükranlarımızı arz ettik. Şuna inanıyoruz ki, bu anlaşma ile Kıbrıs’taki Türk cemaatinin hakları her bakımdan korunmakta ve ayrıca anavatanın ahdi ve fiili mevcudiyetini Kıbrıs’ta da hissettirmesi yolu ile cemaatimizin milli varlığı ve inkişafı teminat altına alınmaktadır. Artık Kıbrıs Türkleri istikballerinin, tarihi ananelerinin ve hususiyetlerinin muhafazası suretiyle, tam manasıyla teminat altına alındığından emin olabilirler. Bu anlaşma aynı zamanda Kıbrıslı Rumların haklarının da korunmasına imkân bahsettiği cihetle, onlarla aramızda sulh ve anlayış içinde iş birliğinin vücut bulması için sağlam bir zemin hazırlanmış bulunmaktadır. İngiltere’nin bu meselenin hallinde iyi niyetle hareket etmiş olmasını, bu vesileyle belirtmeği bir telakki kabul ederim. Bu itibarla, meselenin nihai şekilde halli için toplanacak Londra Konferansı’nın da müspet netice vermesine itimatla intizar ediyoruz.” demiştir. Başbakan ayrıca aynı gün İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Bernard Burroughs ile görüşmüştür. Burroughs, Başbakana İngiltere Hükümeti tarafından gönderilen davetiye için takdim etmiştir. Bilindiği üzere İngiliz Hükümeti Başbakanı Harold MacMillan²⁹ yayınlamış olduğu mesajında Türk ve Yunan Başbakanlarını Londra’da başlayacak müzakereler için davet etmiştir. Başbakan Menderes salı günü Londra’ya hareket edecektir.³⁰

Prof. Dr. Nihat Erim³¹, Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Örgütü’nü toplamış ve tüm ocak ve bucak başkanlarının hazır bulunduğu toplantıda Kıbrıs ile ilgili olarak şu cümleleri sarf etmiştir: *“Kıbrıs işi Türkiye bakımından güzel bir neticeye bağlanmıştır. Türkiye her bakımdan büyük avantajlara sahiptir. Demir Perde gerisindeki memleketler bu anlaşmayı soğuk karşılarken, Amerika dâhil batı demokrasileri alkışlamaktadır. Atatürk ile Venizelos bu iki memleketin dost olmalarını lüzumlu kılmıştır. Hakikaten her bakımdan bu iki memleket dost geçinmelidir.”*³² Nihat Erim her ne kadar CHP’li olsa da dış politikada Adnan Menderes’in en güvendiği isimlerden biri olmuştur. 1950’li yılların ortalarında Adnan Menderes-Nihat Erim yakınlığı CHP içerisinde türlü çatlak seslerin çıkmasına sebebiyet vermiştir.

15 Şubat 1959

15 Şubat günü Zorlu, Averoff ve Kıbrıs Valisi Foot arasında gayri resmi bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Zorlu ve Averoff salı günü başlayacak müzakereler için ikili bir görüşme yapmıştır. Türk ve Yunan hükümetleri pek çok konuda zaten anlaşmaya varmıştır. Müzakerelerde görüşülecek olan temel problem Kıbrıs’ta bulunan İngiliz üslerinin durumunun ne olacağı sorusudur. Ayrıca Yunan Başpiskoposu Makarios da Londra’ya gelmiş ve daha önce Kıbrıs’ta hayatını kaybeden İngilizlerin aileleri tarafından protesto edilmiştir. Aynı gün Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük, Ankara’dan Londra’ya

29 Muhafazakârların listesinden 1951 yılında parlamentoya giren MacMillan, sırasıyla Konut Bakanı, Savunma Bakanı, Dışişleri Sekreterliği ve Hazine Bakanı olarak görev almıştır. 1957 yılında Anthony Eden’in istifasıyla İngiltere Başbakanı olan MacMillan 1963 yılına kadar bu görevde kalmıştır. <https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/harold-macmillan> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

30 *Milliyet*, 15 Şubat 1959.

31 Nihat Erim, 13 Şubat 1959 tarihli günlüğünde Zürich Anlaşması için şu yorumda bulunmuştur: *“Başvekil Adnan Menderes’i bir mektupla Kıbrıs için tebrik ettim. Öğleden sonra beni çağırdı. Anlaşma metinlerini tek tek bana kendi okudu. Henüz gizli. Büyük başarı doğrusu.”*, Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, Cilt: II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.669; Ayrıca Nihat Erim, Demokrat Parti’nin Kıbrıs politikasında mühim görevler üstlenmiştir. 1956 yılında Başbakan Adnan Menderes’in Kıbrıs Özel Danışmanı sıfatıyla aynı sene Londra’daki Kıbrıs görüşmelerine katılmıştır. 1957 Şubat ayında Birleşmiş Milletlerdeki Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye’yi temsil etmiştir. Bkz. Orhan Karaveli, *Görgü Tanığı Bir Gazetecinin Sıradışı Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2010, s.66.

32 *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1959.

hareket etmiştir. Yeşilköy Havaalanı'nda verdiği demeçte: “Kıbrıs mevzuunda Ankara’da Başbakanımızla bir saatten fazla konuşmuştum. Neticeden çok memnunum. Bilindiği gibi cemaat nispetine göre Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs’ta asker bulunduracaktır. Kurulacak olan mecliste müşterek işlerde aleyhimize alınacak her kararı veto edebileceğiz. Hatta ayın mevzuu tekrar tekrar gelse bile. Cemaatimizin ayrıca bir meclisi olacak. Kıbrıs Türklerini alakadar eden mevzularda karar vererek tatbik mevkiine koyacaktır. Kıbrıs için Yunanistan ile anlaşılması iyi olmuştur. 1 aydan beri adada sükûnet hüküm sürmekte tedhiş hareketlerine rastlanmamaktadır.” demiştir. 15 Şubat itibariyle Kıbrıs’ta bulunan İngiliz kurumları adadan ayrılma hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Özellikle bu kararın bankalar için uygulanacağı bildirilmiştir.³³ Zorlu ve Averoff’un gerçekleştirdiği gayri resmi görüşmeler asıl toplantı için bir ön hazırlık niteliğindedir. Bu görüşmeler ile hem Zorlu hem de Averoff birbirlerinin tutumlarını ve karşı tarafta bulunan hükümetin izleyeceği politikaları sezmeye çalışmışlardır. Ayrıca Kıbrıs Valisi Foot’un da bu görüşmede bulunması İngiliz hükümetinin Türk ve Yunan hükümetlerine karşı nasıl bir politika takip etmesi gerektiği hakkında fikir edinmesi açısından oldukça önemlidir.

16 Şubat 1959

17 Şubat’ta başlayacak olan resmi Londra Konferansı’nın öncesinde Londra’daki durumlar incelendiği vakit İngiliz Başbakanı MacMillan ile Başpiskopos Makarios arasında sıkıntılar olduğu görülür. MacMillan, Makarios ile aynı anlaşma masasında bulunmak istememiştir. İngiliz vatandaşlarından da tepki gören Makarios, Londra’da istenmeyen adam konumuna gelmiştir. İngiliz vatandaşları adada ölmüş olan 142 İngiliz’in katili olarak Makarios’u ve EOKA lideri Grivas’ı görmektedir. Bu sebeple Londra’da İngiliz emniyeti tarafından sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştır. Ayrıca Newcastle’lı bir genç olan Alan Robertson, mahkemeye başvurarak Makarios’un tutuklanması talebinde bulunmuştur. Michael O’Connor adında başka bir genç de Makarios’un kaldığı otelin önünde hoparlör ile “*Katil geri dön!*” diye bağırması ve 5 sterlin para cezasına çarptırılmıştır.³⁴

Londra’da Zorlu, Averoff, Llyod ve Boyd arasında iki saatlik bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Kıbrıslı cemaat liderlerine verilecek olan tasarı üzerinde çalışılmıştır. Dışişleri bakanları müzakerelerin sonucunda pek çok konuda mutabakata varmışlardır.³⁵

Demokrat Parti İstanbul Milletvekillerinden Hacopulos ve Yoannidis, vilayette Başbakan Adnan Menderes’i ziyaret etmişlerdir. İki vekil Kıbrıs’ta varılan anlaşma neticesinde Kıbrıslı Rumların da bir hayli mutlu olduklarını söylemişler ve Başbakana şükranlarını sunmuşlardır. Ayrıca Rum Patriği Athenagoras da Kıbrıs barışı münasebetiyle Başbakana bir telgraf çekmiş ve hükümete olan bağlılığını bildirmiştir. Çekmiş olduğu telgrafta şunları söylemiştir: “*Hür dünyanın barış idealinin tahakkuku uğrunda ve milletlerin kardeşçe yaşamalarının temini hususunda pek sevgili muhterem Ekselansınızın memleketimizin ölmez idealleri ve şerefli tarihinden ilham alarak, yüksek menfaatlerinin eşsiz müdafii olarak tebarüz etmiştir. Bundan dolayı sevgili ekselansınızı ve kıymetli çalışma arkadaşlarınızı şahsen, kilisemiz ve Ortodoks cemaati adına candan tebrik ederek Cenabı Haktan zatiâtilerinizin yüksek muvaffakiyetlerinin devamını ve mübarek vatanımızın şan ve şerefle refahı uğrunda Cenabı Hakkın yardımcı olmasını can ve yürekten hayır dualarımızla dileriz.*”³⁶ Atatürk ve İnönü dönemlerinde Türk siyasetinde mühim rol üstlenmiş kişilerden biri olan Hasan Ali Yücel,

³³ *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1959.

³⁴ “İzzet S. Sedes Londra’dan Bildiriyor”, *Milliyet*, 17 Şubat 1959.

³⁵ *Milliyet*, 17 Şubat 1959.

³⁶ *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1959.

Kıbrıs davası hakkında bazı mütalaalarda bulunmuştur. Yücel, Zürich'te gerçekleşmiş olan konferans sürecinin gizli yürütüldüğü ve bundan dolayı mutabakat ile ilgili geniş çıkarımlar yapmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin Atatürk ve Venizelos dönemindeki seviyeye gelmesini takdirle karşılayan Yücel, İngilizlerin Kıbrıs'a bakış açısını olumlu gördüğünü ve İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hakları üzerinde mutabakata varılırsa anlaşmanın yakın olduğunu ifade etmiştir.³⁷ Makarios'un konferans sürecine dâhil olması Türk ve Yunan hükümetleri arasında devam eden iyi ilişkilerin zedelenmesine sebebiyet vermiştir. Enosis taraftarı olan ve EOKA'yı desteklediği bilinen Makarios'un konferans boyunca izlediği kısmen ılımlı siyasetten her daim şüphe duymak gerekmektedir. Daha sonraları cumhurbaşkanlığı makamına yükselmiş olan Makarios'un siyasi kariyerini de, ters düştüğü Yunanistan hükümeti, düzenlemiş olduğu bir askeri darbe ile noktalamıştır.

C. Londra Konferansı Süreci (17-19 Şubat 1959)

17 Şubat 1959

Londra Konferansı 17 Şubat 1959 tarihi itibarıyla resmi olarak başlamıştır. Lancaster House'da gizli oturumla başlayan konferansa İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd başkanlık etmiştir. Zorlu, yanında 5 müşaviri ile toplantıya iştirak etmiştir. Kıbrıs Türklerini temsilen konferansta bulunan Dr. Fazıl Küçük, Türk delegasyonu yanında yerini almıştır. Aynı şekilde Rum piskoposu Makarios da Averoff'un tarafında konferansa katılmıştır. İlk oturumun ardından herhangi bir demeç verilmemiştir. Daha sonra Fazıl Küçük ve Makarios ayrı bir görüşme gerçekleştirmişler ve İngiliz istekleri üzerinde istişarelerde bulunmuşlardır. Konferansın başında Llyod, Zürich'teki Türk-Yunan anlaşmasını kabul ettiklerini fakat 4 tane temel şartlarının olduğunu belirtmiştir. Bu şartlar şu şekildedir:

- İngiltere'nin Kıbrıs'taki stratejik ihtiyaçları, ileride dava konusu olmayacak şekilde tatmin edilmelidir.
- Kıbrıs'taki Türk ve Yunan cemaatleri arasında yeniden bir barışma tesis edilmelidir.
- Türk-Yunan dostluğu teessüs etmelidir.
- Kıbrıslılar, kendi siyasi müesseselerini meydana getirme imkânına sahip olmalıdır.

Fatin Rüştü Zorlu ve Averoff bu şartları kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. Aynı gün Yunanistan Başbakanı Karamanlis de Londra'ya gelmiştir. 18 Şubat günü konferansa başbakanların iştirakiyle devam edilmesine karar verildiyse de bu uygulanamamıştır. Çünkü aynı gün Başbakan Adnan Menderes'i taşıyan SEV uçağı Londra'nın yakınında kazaya uğramıştır.³⁸

Başbakan Adnan Menderes ve beraberindekiler 17 Şubat sabahı saat 9.00'da İstanbul'dan "Viscount" tipi özel bir uçakla hareket etmişlerdir. Fakat uçak yoğun sis nedeniyle Londra'ya varamadan Gatwick Havaalanı yakınlarında bulunan Oakland Park Çiftliği'ne düşmüştür. Kazanın hemen ardından bölgede bulunan ve çiftçilik yapan Bailey ailesi Adnan Menderes'in evlerine götürmüş ve ilk yardım orada yapılmıştır. Bailey ailesi yapmış olduğu açıklamada: "Menderes ile iki kişiyi çalılar arasında bulduk. Herhalde uçağın

37 Hasan Ali Yücel, "Kıbrıs'a Çıkan Yol", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1959.

38 *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1959; Mükerrerrem Sarol kaleme aldığı anılarında 17 Şubat 1959 günü Samet Ağaoğlu ile birlikte Şemi Ergin'i evinde ziyarete gittiklerini ve iç politika hakkında tartıştıklarını söylemiştir. Daha sonra telefonun çaldığını ve Samet Ağaoğlu'nun oğlu Mustafa Kemal'in, Başbakan Menderes'in uçağının düştüğü haberini verdiğini söylemiştir. Habere inanmayan Ağaoğlu, oğlunu azarlamış, fakat kısa süre içerisinde olayın gerçekliği ortaya çıkmıştır. Mükerrerrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, Cilt: II, İnkilâp Yayınevi, İstanbul 2014, s.278-279.

arka tarafından dışarı fırlamışlardı. Her üçü de fena halde sarsılmış bulunmaktaydılar. Kim olduklarını sorduk. Menderes derhal kendini toplayarak Türkiye Başbakanı olduğunu söyledi. Üçünü de otomobilimize bindirdik. Onları 1 km ötedeki çiftlik evimize götürdük.” demıştır. Başbakan daha sonra London Clinic’e kaldırılmıştır.³⁹ Bu arada başbakanı karşılamak için toplanmış olan yaklaşık 200 kişilik bir grup haberin alınmasının ardından süratle London Clinic’e akın etmişlerdir. Başbakanın bu elim verici kazasıyla Londra Konferansı da sekteye uğramıştır. Başlayan görüşmeler haberin alınmasının ardından yarıda kesilerek sonlandırılmıştır.⁴⁰ Bu elim verici kazanın bilançosu da ağır olmuştur. Uçakta bulunan 24 kişiden 14’ü hayatını kaybetmiş, 10 kişi de yaralı olarak kurtulmuştur.⁴¹

Londra uçak kazası iç politikada Adnan Menderes’in şöhretini yükselten bir olay olarak görülür. İç politikadaki sıkıntılar ve anlaşmazlıklar 1959 yılına gelindiğinde Menderes’i oldukça yıpratmıştır. Bu olay Menderes’in, iç politikada kaybetmeye başladığı güveni geri kazanması açısından çok önemli bir fırsat olmuştur fakat gerektiği gibi kullanılamamıştır.

18 Şubat 1919

18 Şubat günü Zorlu, Karamanlis ve Aveoff, Başbakan Menderes’i London Clinic’de ziyaret etmişlerdir. Başbakan üç kez umumi kontrole tabi tutulmuş ve sıhhatine kavuştuğu radyoloji raporlarıyla kesinleşmiştir.⁴² Kaza ile ilgili olarak Pilot Münir Özbek’in hatası üzerinde durulmaktadır.⁴³ Kazayı hafif olarak atlatan Şefik Fenmen yapmış olduğu açıklamada: *“Uçak düştüğü zaman büyük sademe ile yerimden fırladım. Başvekil Menderes ve Umumi Kâtip Melih Esenbel içerdediler. Bu arada uçağın kuyruğu kopmuş ve bir delik açılmıştı. Tekrar içeriye girdim. Menderes ve Melih Esenbel’i ayakta ve arkadaşlarına bakar halde gördüm. Onlara yardım ederek beraberce çıktık. İlerimizde 4 İngiliz duruyordu. Bizi derhal arabalarına alarak evlerine götürdüler. Düşüşümüzden 8 dakika sonra uçakta infilak olduğunu sonradan öğrendim.”* demıştır.⁴⁴ Kazanın ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ihtiram duruşu gerçekleştirilmiştir. Saat 15’te açılan birleşimde Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, kazayla ilgili ayrıntılı bir açıklama yapmış ve meclisi bilgilendirmiştir.

39 *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1959.

40 *Milliyet*, 18 Şubat 1959.

41 Süleyman İnan, “İngiliz Belgelerinde Adnan Menderes’in Uçak Kazası”, *Belgi*, C: II, Sayı:19, s.1885; İsmet İnönü’nün notlarında ölü sayısı 16 olarak ifade edilmiştir. İsmet İnönü, *Defterler 1919-1973*, (Haz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.543; Ölenlerin tam listesi için bkz. Altan Öymen, *...Ve İhtilal*, Doğan Kitap, İstanbul 2014, s.476.

42 “İzzet S. Sedes Londra’dan Bildiriyor”, *Milliyet*, 19 Şubat 1959.

43 *Milliyet*, 19 Şubat 1959; Ayrıca dönemin Dışişleri Genel Sekreteri Melih Esenbel, Demirkırat belgesinde uçak kazası ile ilgili yaptığı anlatımında bunu doğrulamıştır. Melih Esenbel kazayla ilgili olarak şu sözleri sarf etmiştir: *“Londra’nın asıl büyük hava meydanına inemedik de bizi Gatwich’e sevk ettiler. Tam ‘Meydana geliyoruz, kemerleri sıkın’ filan dediler. Ben sağa sola baktım, beğenmedim durumu. Çünkü çok beyaz bir tabakanın içine girdik. Safi beyaz, hiçbir şey görünmüyor. Yalnız ben çam ağaçlarının tepelerini gördüm. Sis tabakasının içinden uçları görünüyordu. Yani biz ağaçlıklı yere iniyoruz. Eh, tutturamamış, bizi ormana indirdi rahmetli başpilot. Pilotaj hatası. Çat pat derken biz ağaçların dallarını kıra kıra indik. Yerde kaydık gittik böyle torpil gibi. Sonra durdu. Büyük infilak olmadı. Çünkü uçak ağaçlara vurunca kanatlar koptu. Kanatlar kopunca da benzin depoları gitti. Yani gövde indi yere. Biz de gövdedeydik. Bu sırada bir çaresini bulduk, çıktık. Rahmetli Menderes de arkadan atladı, kuyruktan. O, arkada vekiller ile beraber oturuyordu. Ben daha önlerdedim. Hemen yanına gittim. ‘Bir ağaç kenarına oturun’ filan dedim. Belki bel kemiğine bir şey olmuştur, sabit dursun diye düşündüm. Fazla bir şeyi yoktu. Yüzünde biraz yara var. Yüzü biraz yırtılmış ama fazla bir kırık dökük olmadığını anladım. Ama ihtiyaten ‘Oturun’ dedim. Çok müteessir oldu tabii zavallı. ‘Şu hale bak ne trajedi’ dedi. ‘Aile’ kelimesini kullandı. ‘İçinde arkadaşlar yanıyor’ vesaire. Onları söyledi. Sonra işte bir jiple bir İngiliz geldi, aldı Menderes’i”. Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s.104.*

44 *Milliyet*, 19 Şubat 1959; Şefik Fenmen yıllar sonra BBC’ye Londra uçak kazası ile ilgili detaylı bir anlatım yapmıştır. Bkz. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160218_arsiv_odasi_adnan_menderes (Erişim Tarihi: 15.04.2020)

Başbakan Menderes'in uçak kazasının ardından Londra Konferansı 18 Şubat tarihiyle çalışmalarına tekrar başlamıştır. Saat 21.00'de Lancaster House'da toplanan konferansta Zorlu, Averoff, Llyod, Fazıl Küçük ve Makarios hazır bulunmuşlardır. Bu toplantıda Yunan delegasyonu ile Makarios arasında ihtilaf baş göstermiştir. Atina resmi sözcüsü yapmış olduğu açıklamada: "Şayet Londra'daki nihai üçlü Kıbrıs Konferansı başarı ile sona ermezse, bütün mesuliyet *Makarios'un omuzlarına yüklenecektir.*" demiştir. Makarios'un ihtilaf çıkardığı iki nokta vardır. Birincisi Türk-Yunan planının plebisitten sonra uygulanması ve Türk-Rum temsil nispetini Rumlar lehine daha da artırmak. Toplantıda bulunan Kıbrıslı Türk lider Fazıl Küçük de toplantının ardından yaptığı açıklamada Rumlar lehine yapılacak bir değişikliği asla kabul etmeyeceklerini söylemiştir.⁴⁵

19 Şubat 1959

19 Şubat tarihi Kıbrıs'a barışın hâkim olabilmesi için atılan önemli adımlardan birini temsil eder. Tüm anlaşmazlık ve uzun görüşmelerin ardından Kıbrıs Anlaşması nihayet imzalanmıştır. Lancaster House'da yapılan son toplantının ardından taraflar anlaşmaya varmıştır. Toplantının saat 16.55'de sona ermesinin ardından Fatin Rüştü Zorlu basın mensuplarına anlaşmanın sağlandığı müjdesini vermiştir. Zorlu ile birlikte İngiliz Başbakanı MacMillan ve Yunan Başbakanı Karamanlis doğrudan London Clinic'e gitmişler ve anlaşmayı Başbakan Adnan Menderes'e imza ettirmişlerdir. Üç başbakanın da anlaşmayı parafe etmesiyle birlikte Kıbrıs müstakil bir cumhuriyet olarak dünyaya ilan edilmiştir.⁴⁶ Kıbrıs'ta cumhuriyetin 90 gün içinde kurulması ve 27 maddelik anayasanın derhal yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.⁴⁷ Kıbrıs Anlaşmasının imzalanmasının ardından delegeler çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff: "Bu *memnun olunması gereken yüzde 100 bir anlaşmadır.*" demiştir. Kıbrıslı Türkleri temsil eden Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş ise: "Türkiye ile Yunanistan arasında bütün ihtilaflar *giderilmiştir. Nihai anlaşma, iki memleketi dostluk ve iş birliğine avdet ettirmiştir.*" Diyerek basın mensuplarını yanıtlamışlardır. Yunan Başbakanı Karamanlis 19 Şubat akşamı verdiği beyanatta şu sözleri sarf etmiştir: "Türkiye ve İngiltere Başbakanları ile birlikte Londra'da yapmış olduğum görüşmelerin mesut bir netice ile nihayetlenmesinden dolayı duyduğum memnuniyeti ifade etmek isterim. Bugün imzalanan anlaşmalar Kıbrıs halkına hürriyet bahşedecek ve üç memleket arasında hepimiz için faydalı olacak iş birliğini ihya edecektir." İngiltere Başbakanı MacMillan da Avam Kamarasında yaptığı konuşmada maksatlarının adadaki olağanüstü halin bir an önce ortadan kaldırılması olarak nitelendirmiştir⁴⁸ Anlaşmanın ardından İngiliz politikası incelendiği vakit oluşturulan statükoyu koruma eğilimi görülmektedir.⁴⁹

Aynı gün Başbakan Menderes, Türk halkına radyodan seslenmiştir. Menderes yapmış olduğu açıklamada: "Uğradığımız çok feci uçak kazasında değerli ve sevgili arkadaşlarımı kaybetmiş olmanın elemi içindeyim. Cenabı Hak kendilerini rahmetine gark eylesin. Şu anda hatıralarını yaşlı gözlerle anarak taziz etmekteyim. Bu elim kayıplar karşısında her zaman olduğu gibi Cenabı Hakkın milletimizi ve devletimizi ebediyen payidar etmesi duasını yine tekrarlarım. Bana gelince; kazanın dehşeti karşısında benim geçirdiğim hiç kalır. Diğer

45 *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1959.

46 "İzzet S. Sedes Londra'dan Bildiriyor", *Milliyet*, 20 Şubat 1959.

47 *Milliyet*, 24 Şubat 1959; Kıbrıs Anlaşmasının tam metni için bkz. http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti-nin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_tr.mfa

48 *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1959; Kıbrıs Anlaşması ile ilgili Türk kamuoyundaki çeşitli tenkitlerden birini incelemek için bkz. *Akis*, 21 Şubat 1959, s.5.

49 Cihan Göktepe ve Tuba Ünlü Bilgiç, "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)", *Bilgi*, Sayı: 68, (Kış 2014), s.154.

arkadaşlarımla beraber aziz vatanımıza, muhterem ve sevgili vatandaşlarımıza pek kısa bir zamanda sağlık ve selamete kavuşmak inşallah nasip olur.” demıştır.⁵⁰

Kıbrıs Anlaşması'nı Demokrat Parti adına bir başarı olarak kaydetmek mümkündür. Uzun süredir çözüm bekleyen ve Türk halkı adına türlü sıkıntılara sebebiyet veren bu mesele diplomasi masasında çözülmüştür. Çok kısa bir süre sonra anlaşmanın hükümleri tam olarak yerine getirilememiş ve problemler tekrar başlamışsa da 1955 yılından itibaren başlayan konferanslar süreci başarılı bir dış politika ile neticelendirilmiştir.

Sonuç

Kıbrıs meselesi Demokrat Parti iktidarının en önemli problemlerinden birini oluşturmuştur. 1950'li yılların ortasından itibaren hızla tırmanan Türk-Yunan anlaşmazlığı, Kıbrıs meselesinin ivedilikle çözülmesini zaruri kılmıştır. Bunun için 1958 yılından itibaren Birleşmiş Milletler nezdinde başlayan teşebbüsler 1959'un Şubat'ında müzakerelerin başlamasıyla yeni bir aşamaya gelmiştir. Türk ve Yunan delegeleri 5 Şubat 1959'da Zürich'te toplanmışlar ve 11 Şubat 1959 tarihinde anlaşmaya vararak müzakere sürecini tamamlamışlardır. İngiltere'nin katılımıyla gerçekleşecek nihai konferans da 17 Şubat 1959 tarihinde Londra'da başlamış ve 19 Şubat 1959'da anlaşmaya varılmasıyla noktalanmıştır. Takriben 1955 yılında başlamış olan anlaşmazlıklar silsilesi 5 yıllık bir sürecin ardından 1960'ta noktalanmıştır. Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olarak kabul edilmiştir. Londra Konferansı'na Adnan Menderes'in uçak kazası gölge düşürmüştür. Başbakan Menderes'in maiyetini taşıyan uçak sis yüzünden Londra'ya inememiş ve Gatwick Havaalanı'nın yakınında ağaçlık bir alana düşmüştür. 24 kişilik kafileden 14 kişi hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden kişilerin naaşları 22 Şubat 1959 günü Türkiye'ye getirilmiştir.⁵¹ Kazanın ardından 26 Şubat tarihinde “Londra Uçak Kazasında Ölenlerin Hatıralarını Yaşatma Cemiyeti” kurulmuş ve Fahri Başkanlık Adnan Menderes'e tevdi edilmiştir.⁵² Ayrıca Başbakan, kazada yaralanan hostes Nurdan Yelkovan'ın Türkiye'ye dönüş işlemlerini prosedürlere gerek kalmadan temin etmiştir.⁵³

Kıbrıs Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Kıbrıslı Türk gençleri anlaşmayı protesto etmişlerdir. Lefkoşa'da yaklaşık 2 bin kadar genç “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganlarıyla nümayiş tertip etmişlerdir. Bunun sebebi olarak yeni Kıbrıs Cumhuriyetinde cumhurbaşkanı olarak Makarios'un adının geçmesidir. Türk gençleri “Katil cumhurbaşkanı istemiyoruz” pankartlarıyla sloganlar atmışlardır.⁵⁴ Kıbrıs Anlaşması'nın tam metni 23 Şubat 1959 tarihinde açıklanmıştır. Kıbrıs Anlaşması ile birlikte senelerdir çözüm bekleyen bir mesele de halledilmiştir. Tabi daha sonraki gelişmeler incelendiği vakit bu anlaşma maalesef kalıcı bir çözüm sağlayamamıştır. Kıbrıs Anlaşması'nın Kıbrıs parlamentosunda onaylanma süreci de uzun sürmüştür. Anlaşmanın tam anlamıyla tatbiki için süreç 16 Ağustos 1960 tarihine kadar sürmüştür.⁵⁵ Kıbrıs Anlaşması'nın imzalanmasının ardından anlaşmanın TBMM'de de onaylanma süreci başlamıştır. Kıbrıs mevzuunun meclise geliş tarihi 2 Mart 1959'dur. 2 Mart 1959 tarihli celsede, altında Başbakan Adnan Menderes'in imzası olan bir karar okunmuştur. Bu kararda hükümetin izlediği Kıbrıs politikası tasvibe sunulmuş ve çeşitli belgeler dercedilmiştir.⁵⁶ 2 Mart tarihinde başlayan görüşmeler 4 Mart 1959

50 “Doğan Nadi Bildiriyor”, *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1959.

51 *Milliyet*, 22 Şubat 1959.

52 *BCA*, 030.01.123.790.2.

53 *BCA*, 030.01.63.386.15/1.

54 *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1959.

55 *BCA*, 030.01.63.388.9.

56 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: XI, Cilt: VIII, İçtima: II (2 Mart 1959), s.9-18.

tarihinde neticelenmiştir. 4 Mart tarihli celsede hükümetin Kıbrıs politikası ve imzaladığı anlaşma üzerine CHP'li pek çok vekil söz almış ve itirazlarını söylemiştir. Hükümet adına, sorulan tüm sorulara Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu cevap vermiştir. Gün boyu süren tartışmaların ardından meclise verilen takrirde Londra Anlaşması'nın kabulü ve hükümetin izlediği Kıbrıs politikasının tasvibi istenmiştir. Takririn oylanmasının ardından mecliste bulunan 487 kişiden 347'si kabul, 138'i red oyu vermiş, 2 kişi de çekimser kalmıştır. Böylelikle Londra Anlaşması TBMM'de onaylanmış ve resmîyet kazanmıştır.⁵⁷

Kıbrıs meselesinde bu seviyeye gelmesi bile başlı başına büyük bir başarıdır. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıllarda Kıbrıs meselesi diye bir problemi görülmemektedir. Kıbrıs, İngiliz toprağı olarak görülmüş ve adanın bağımsızlığı için bir adım atılması söz konusu olmamıştır. Ne zaman ki Kıbrıslı Türklerin bağımsızlık istekleri Türk kamuoyunda yer bulmaya başlamış ve vatandaşlar tarafından tutulmuş, ondan sonra Kıbrıs Demokrat Parti'nin üzerinde durduğu bir konu haline gelmiştir.⁵⁸ Yunan terör örgütü EOKA'nın adada bulunan Türk vatandaşlarına uyguladığı terör faaliyetleri, Kıbrıs üzerinde Türk haklarının korunması zarureti ortaya çıkarmıştır. Müzakerelerin Birleşmiş Milletler seviyesinde 1957-58 yılları arasında başladığı düşünülürse⁵⁹ 1959 Şubat'ında anlaşma zemini oluşması nereden bakılırsa başarı olarak kabul edilmelidir. Ancak Kıbrıs Anlaşması'nın ömrü maalesef çok uzun sürmemiş ve 21 Aralık 1963 tarihinde tarihe "Kanlı Noel" olarak geçen olayların gerçekleşmesinin ardından mevcut düzen bozulmuştur.⁶⁰

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

I.I. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030.01.7.39.2/5

BCA, 030.01.123.790.2

BCA, 030.01.63.386.15/1.

BCA, 030.01.63.388.9.

BCA, 030.18.01.152.15.8.

II. Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1980), II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara 2010.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: XI, Cilt: VIII, İçtima: II (2 Mart 1959)

_____, Devre: XI, Cilt: VIII, İçtima: II (4 Mart 1959)

III. Süreli Yayınlar

Akis, 21 Şubat 1959

Bozkurt, 18 Aralık 1958

Cumhuriyet (6-21 Şubat 1959)

⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: XI, Cilt: VIII, İçtima: II (4 Mart 1959), s.21-54.

⁵⁸ Demokrat Parti'nin değişen Kıbrıs politikasını incelemek için bkz. Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 11, (Kış 2012), s.90-99.

⁵⁹ Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletlere olan yansımalarını incelemek için bkz. Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: XXXVIII, Sayı: 3-4, İstanbul 1984, s.223-255.

⁶⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s.482.

Milliyet (8-22 Şubat 1959)

IV. Telif Eserler

Armaoğlu, Fahir (2016), *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Birand, Mehmet Ali vd. (2007), *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul: Doğan Kitap.

Burçak, Rifki Salim (1998), *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Ankara: Nurol Matbaacılık.

Clogg, Richard (2018), *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Erim, Nihat (2005), *Günlükler 1925-1979*, Cilt: II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnönü, İsmet (2016), *Defterler 1919-1973*, (Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karaveli, Orhan (2010), *Görgü Tanığı Bir Gazetecinin Sıradışı Anıları*, İstanbul: Doğan Kitap.

Kılçık, Haluk (1992), *Adnan Menderes'in Konuşmaları Demeçleri Makaleleri*, Cilt: III, İstanbul: Demokratlar Kulübü Yayınları.

Sarol, Mükerrrem (2014), *Bilinmeyen Menderes*, Cilt: II, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Öymen, Altan (2014), *...Ve İhtilal*, İstanbul: Doğan Kitap.

Uçarol, Rifat (2015), *Siyasi Tarih (1789-2014)*, İstanbul: Der Yayınları.

V. Makaleler

"Doğan Nadi Bildiriyor", *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1959.

"İzzet S. Sedes Londra'dan Bildiriyor", *Milliyet*, 13 Şubat 1959.

_____, *Milliyet*, 17 Şubat 1959.

_____, *Milliyet*, 19 Şubat 1959.

_____, *Milliyet*, 20 Şubat 1959.

"İzzet S. Sedes Zürich'ten Bildiriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1959.

_____, *Milliyet*, 11 Şubat 1959.

_____, *Milliyet*, 12 Şubat 1959.

Göktepe, Cihan ve Bilgiç, Tuba Ünlü (2014) "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)", *Bilig*, Sayı: 68, s.141-168.

İnan, Süleyman (2019), "İngiliz Belgelerinde Adnan Menderes'in Uçak Kazası", *Belgi*, Cilt: II, Sayı:19, s.1884- 1909.

Nadi, Nadir (1959) "Peşin Hüküm Yok", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1959.

Sarıkoyuncu Değerli, Esra (2012), "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 11, s.85-101.

Sönmezoğlu, Faruk (1984), "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XXXVIII, Sayı: 3-4, s.223-255.

Yalçın, Emruhan (2005), "Rauf R. Denktaş'ın Kıbrıs'ta Bitmeyen Mücadelesi", Atatürk Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 4, s.111-148.

Yücel, Hasan Ali (1959), "Kıbrıs'a Çıkan Yol", Cumhuriyet, 18 Şubat 1959.

VI. Dijital Kaynaklar

<https://www.mttb.org.tr/sayfalar/tarihce/94> (Erişim Tarihi: 03.04.2020)

http://www.mfa.gov.tr/sayin-melih-rauf-esenbel_in-ozgecmisi.tr.mfa (Erişim Tarihi: 03.04.2020)

https://web.archive.org/web/20100814000121/http://www.mucahit.net/Dergiler/Dergi63/Sayfa_22.htm#ust (Erişim Tarihi: 04.04.2020)

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100110555> (Erişim Tarihi: 09.04.2020)

<https://www.britannica.com/biography/Hugh-Foot> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

<https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/harold-macmillan> (Erişim Tarihi: 10.04.2020)

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160218_arsiv_odasi_adnan_menderes (Erişim Tarihi: 15.04.2020)

http://www.mfa.gov.tr/ittifak-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 21.04.2020)

EKLER

Ek- I: Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş'ın Zürich Konferansı Hasebiyle Adnan Menderes'i tebrik telgrafı

(BCA, 030.01.7.35.2/5)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Telegramm - Télégramme - Telegramma

von - de - da No Wörter Mots Aufg. Cuz-got' b. dra Stunde Heure

51 + 04051 NICOSIA W855 51 5 2020 = VIA IMP =

Erhalten - Reçu - Ricevuto Befördert - Transmis - Trasmesso

von - de - da Stunde-Heure-Oru Name - Nom - Noms nach - à - a Stunde-Heure-Oru Name - Nom - Noms

BRN 1 FEB 5 19 19 Nachforschungs

No 70 05 11 55 23 27

LT = TURKISH PRIME MINISTER
ZURICH SWITZERLAND = (2)
DOLDERGRAND

BU TARIHI GÜNDE KIBRIS TÜRKLERİ DAVALARININ AZIMLI VE
DİRAYETLİ ELLERİNİZDE BULUNMASINDAN HUZUR İCİNDEDİRLER STOP
HAKLARIMIZI SON HADDİNE KADAR KORUYACAGINIZA VE BİZİ RUM
TAHAKKUMUNE TERKETMEYECEĞİNİZE KATI İNANCIMIZ VARDIR STOP
KIBRIS TÜKLERİ TEK VUCUT OLARAK İTİMADE VE BAĞLILIKLARINI
BİLDİRİ HURMETLERİNİ SUNARLAR BASARILAR DİLERLER = DOKTOR

TT 21er III 30 A KUCUK VE RAUF DENKTAS +

ur demandé, les télégrammes sont téléphoos A richiesta, i telegrammi sono telefonati

Ek-II: Londra Anlaşması'nı İmza Edecek Olan Heyete Refakat Edeceklerin Listesi ve Heyetin Masraflarının Karşılmasına Dair Kararname

(BCA, 030.18.01.152.15.8)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

KARARNAME

11443

Londra'da Hariciye Vekilleri seviyesinde yapılmakta olan Kıbrıs müzakerelerinin Başvekilleri seviyesinde devam edecek ikinci kısmına Hükümetimizi temsilen Başvekil Adnan Benderser'in riyasetinde, Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Basın-Yayın ve Turizm Vekili Server Somuncuoğlu, Eskişehir Mebusu Kemal Zeytinoğlu, Çanakkale Mebusu Emin Kalafat, Afyon Mebusu Arif Demirer, Sakarya Mebusu Rifat Kadızade, Başvekâlet Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi Melih Esenbel, Başvekâlet Hususî Kalem Müdürü Muzafer Ersü, Hariciye Vekâleti İkinci Daire Umum Müdürü İlhan Savut, Dördüncü Daire Umum Müdürü Ziya Tepedelen, Hukuk Müşaviri Suat Bilge, Başvekâlet Hususî Kalem Müdürü Kuavini Şefik Fenmen, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtiplik Kalem Müdürü Güner Türkmen, Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti Hususî Kalem Müdürü Mehmet Ali Görümüş ve Anadolu Ajanı Umum Müdürü Şerif Arzık'dan mürekkep bir heyetin iştiraki, Müstahdem Kazım Nefes ile foto muhabiri Burhan Tan'ın heyete refakat etmesi, Başvekil, Vekiller ve Mebuslara 1958 malî yılı Bütçe kanununa bağlı (H) cetveli gereğince itası mümkün en yüksek misil üzerinden yevmiye verilmesi ve heyetin büro, ziyafet, otomobil, muhabere ve temsil icabı yapacağı diğer masraflarının kabulü; Hariciye Vekâletinin 740.103-D.II/2-98 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 16/2/1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

[Signature]

030 18 01 152 15 8

Başvekil	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili ve Münakalat V.V.	Devlet Vekili ve Çalışma V.V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Adliye Vekili	Millî Müdafî Vekili	Dahiliye Vekili ve Hariciye V.V.	Hariciye Vekili	Malîye Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Maarif Vekili	Nafîa Vekili	Ticaret Vekili	Sih. ve İç. Muş. Vekili	Güm. ve İnş. Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili	Sanayi Vekili	Bas.-Yay.-Turiz. Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
İmar ve İskân Vekili	Koordinasyon Vekili ve Sanayi V.V.			
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>			

Dosya No :
105-54
433